

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
МЕДИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ**

Висвітлено сучасний стан проблеми здоров'я населення та потреби в комплексній медично-психологічній допомозі. Введено до наукового обігу поняття „медично-психологічний супровід”. Застосовано системний підхід до обґрунтування особливостей медично-психологічного супроводу.

Ключові слова: *здоров'я, медична та психологічна допомога, медично-психологічний супровід, системний підхід.*

Проблема медично-психологічного супроводу є важливою для будь-якої держави та України зокрема. Про це свідчать статистичні дані щодо стану захворюваності населення та смертності. За даними досліджень ЄБРР і Світового банку з'ясовано, що в період 1970-2010 рр. Україна “просунулась” на 92 позиції в класифікації смертності серед дорослих чоловіків, посідає зараз чи не найвище місце серед країн світу, і на 97 позицій в класифікації смертності серед жінок. Загальні коефіцієнти смертності серед дорослого населення в Україні – одні з найвищих не лише в Європі, але й в світі і вищі, ніж у найближчих сусідів – Молдови і Білорусі [1]. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі ВООЗ), на початку 2010 року Україна разом з Росією посіла друге місце в світі по числу населення, що померли від раку. Щодня від раку в Україні помирають 239 людей, або 10 – щогодини [2]. Але це далеко не домінуюча причина смертності в Україні. За даними ВООЗ, рівень захворювання на туберкульоз в Україні, в порівнянні з 18-ти країнами Європи, у 8 разів перевищує середній для решти Європи показник 9,2 осіб на 100 тис. населення, і становить 73 особи на 100 тисяч. [3]. Перше ж місце, порівняно із Західною Європою, посідають серцево-судинні захворювання, на які в Україні припадає приблизно 70 відсотків загальної кількості смертей [1].

У численних медичних, психосоматичних, психологічних дослідженнях встановлений взаємозв'язок серцево-судинних, онкологічних та інших захворювань з центральною нервовою системою та афективною сферою особистості людини. У хворих особливо часто виявляються: рання втрата важливих осіб близького оточення; нездатність відкрито виражати агресію; сексуальні

порушення тощо. Інфекційні, шлунково-кишкові та багато інших захворювань часто-густо пов'язані з недотриманням елементарних правил гігієни та способом життя людини.

Невтішні статистичні дані щодо захворювання та смертності населення України, а також факторів, що їх зумовлюють, свідчать про те, що ця проблема потребує уваги до її вирішення, а отже актуальна для сучасної науки і практики.

У медичній галузі постійно вдосконалюються традиційні для лікування методи. Наприклад, для лікування пацієнтів з серцево-судинними захворюваннями вдосконалюються хірургічні методики, онкологічними – променевою та хіміотерапією вдосконалено новим напрямом медикаментозного лікування (таргетна терапія), який заснований на результатах молекулярно-генетичних досліджень тощо. Тоді як психологічна складова процесу допомоги хворим, у нашій державі, залишається на досить низькому рівні. Відношення до психічного здоров'я людини як до несуттєвої складової її здоров'я, на яке можна не звертати увагу і вже напевно не варто їм перейматися під час недуги, є вкрай небезпечним, оскільки психічне здоров'я це невід'ємний складник здоров'я людини, в якому відбиваються всі зміни фізичного, соціального та духовного компонентів. Ці складові здоров'я взаємозалежні та постійно взаємодіють між собою [4, с. 26-28]. І неувага до будь-якого з означених складників індивідуального здоров'я людини матиме небезпечні наслідки для її здоров'я.

Комплексна медично-психологічна допомога забезпечує цілісне ставлення до здоров'я людини, має чимало перспектив щодо підвищення ефективності лікування та оздоровлення населення. Це актуалізувало потребу теоретичного обґрунтування вихідних положень медично-психологічного супроводу.

Ціль статті – розкрити сутність медично-психологічного супроводу, визначити суттєві ознаки поняття „медично-психологічний супровід”; теоретично обґрунтувати особливості медично-психологічного супроводу.

Останнім часом у науковій літературі все частіше зустрічаються терміни „медично-психологічний супровід”, „медичний і психологічний супровід” тощо. Проте жодного визначення сутності поняття „медично-психологічний супровід” у словниках, довідниках, статтях чи інших наукових працях ми не знайшли. Також і в сучасній англійській науковій літературі є досить поширеними терміни: „medical/psychological support” або „medical and psychological escort”. Аналіз цих термінів і суттєвого їх наповнення дозволив визначити характерні ознаки. Так „medical-psychological support” за своєю суттю є медично-психологічним супроводом у сенсі надання підтримки для хворого під час проходження ним лікування, тоді як під „medical-

psychological escort” розуміється медично-психологічний ескорт хворого при супроводженні: наприклад, під час його транспортування. Отже, ці терміни не тотожні, тому їх не можна розглядати як синоніми, бо вони повинні характеризуватися різними сутнісними ознаками.

У цій статі розглянемо дефініцію „медично-психологічний супровід” (medical-psychological support). Дослідження етимології (від дав.-грец. ἔτιμος – істинний, правильний, вірний + λογία – вчення, наука) терміну „супровід” за допомогою словників і довідників дозволило з’ясувати основні його сутнісні ознаки – спільні дії (система, процес або конкретний вид діяльності) людей по відношенню один до одного в соціальному оточенні, що здійснюються ними в часі, в просторі з притаманними їм ролями.

На підґрунті аналізу складників цього терміну розкриємо сутність дефініції „медично-психологічний супровід” – система медичної та психологічної діяльності фахівців, що спрямована на надання професійної допомоги пацієнту під час лікування та в інші періоди, сприяє уточненню діагнозу й лікувальних заходів, забезпечує усунення чи зменшення симптомів і проявів захворювання пацієнта, покращення або відновлення його здоров’я, нормалізацію життєдіяльності.

Логіка побудови поняття „медично-психологічний супровід” дозволяє визначити суттєві ознаки, що притаманні лише цій дефініції і відрізняють її від будь-якої іншої. Родовою ознакою цього поняття є система медичної та психологічної діяльності фахівців. Це цілісна, що складається з багатьох взаємопов’язаних компонентів, діяльність фахівців, яка забезпечує надання комплексної медично-психологічної допомоги пацієнтам. Видовою ознакою цього поняття є діяльність, спрямована на надання професійної допомоги пацієнту під час лікування та в інші періоди. Несуттєвими ознаками можна вважати функціональні критерії, а саме: сприяє уточненню діагнозу й лікувальних заходів, забезпечує усунення чи зменшення симптомів і проявів захворювання пацієнта, покращення або відновлення його здоров’я, нормалізацію життєдіяльності. Ці критерії можуть уточнюватися або змінюватися в залежності від предмету та специфіки дослідження.

Зазначимо, що цей супровід має здійснюватися комплексно фахівцями у галузі медицини та психології на засадах системного та мультидисциплінарного підходів, що дозволить дослідити загальні та окремі закономірності, визначити модель і стратегію лікування відповідно до захворювання. Медична складова цієї діяльності включає: діагностику, терапію, корекцію, реабілітацію, профілактику; аналогічно до неї – психологічна: психодіагностику, психотерапію, психокорекцію, реабілітацію та психопрофілактику.

Діяльність фахівців, які здійснюватимуть медично-психологічний супровід, передбачає як створення різноманітних умов, так і цілеспрямовану реалізацію спеціальних заходів з метою допомоги хворому до початку лікування, під час лікування і після нього. Виникає потреба обґрунтування особливостей медично-психологічного супроводу, що забезпечить теоретико-методологічне підґрунтя для побудови моделей, розробки технологій і методів діяльності тощо.

Розглянемо особливості медично-психологічного супроводу. Цей супровід є складним міждисциплінарним процесом, що зумовлює потребу в його дослідженні на основі системного підходу. Це найбільш складний підхід, оскільки він дозволяє розглянути особливості об'єкту дослідження як сукупність взаємопов'язаних елементів (компонентів) через такі аспекти: історичний, цільовий, структурний, функціональний, ресурсний, інтеграційний, комунікаційний. За своєю суттю він полягає в реалізації вимог загальної теорії систем, відповідно до якої кожен об'єкт розглядається як велика складна система і, одночасно, як елемент більш загальної системи. Отже, він припускає ви členення категорій загального та окремого, які можуть виступати ступенями вивчення цієї проблеми. Якщо за сутнісною основою ця проблема може бути відображена за допомогою системних характеристик, то за формою існування вона відноситься до комбінованих, тобто одночасно виступає в тимчасовій, протесторівій та інституційній формах.

На підґрунті аналізу сукупності вищезазначених теоретико-методологічних засад, здійснимо обґрунтування особливостей медично-психологічного супроводу як специфічної системи діяльності.

Виходячи з базисних постулатів системного підходу наводимо особливості медично-психологічного супроводу, які безпосередньо пов'язані з цілями, функціями, структурою, ресурсами і особливостями взаємодії з середовищем, серед них такі.

1. Цілеспрямованість медично-психологічного супроводу – наявність у системі цієї діяльності мети та цілей, а також пріоритету загальної мети системи перед цілями її елементів. Максимальний ефект функціонування та розвитку системи діяльності досягається тільки у разі спільного функціонування її елементів для досягнення загальної мети.

2. Нелінійність і альтернативність медично-психологічного супроводу – система цієї діяльності характеризується складністю, динамічністю, а також хиткістю, яка не у всіх випадках є дисфункціональною, оскільки може виступати і як умова динаміки системи діяльності.

3. Емерджентність медично-психологічного супроводу – поява в системі цієї діяльності нових властивостей, не характерних для окремих елементів системи чи їх сукупності.

4. Структурність медично-психологічного супроводу – декомпозиція системи цієї діяльності на елементи, передбачає встановлення зв'язків між ними, а також визначення їх критеріїв і показників.

5. Ієрархічність медично-психологічного супроводу – дозволяє розглядати кожен елемент системи цієї діяльності як цілу систему, сама ж система діяльності може розглядатися як елемент більш великої системи – метасистеми.

6. Комунікативність медично-психологічного супроводу – існування складної системи комунікацій в цій діяльності у вигляді взаємодії між суб'єктами цього процесу, а також зовнішнім середовищем.

7. Інтерактивність медично-психологічного супроводу – здатність системи цієї діяльності взаємодіяти та/або знаходитися в діалозі з усіма суб'єктами цього процесу.

8. Адаптивність медично-психологічного супроводу – створення динамічної рівноваги (гомеостазу), яка забезпечує адаптацію системи цієї діяльності до зміни показників здоров'я пацієнта та мінливих параметрів зовнішнього впливу.

9. Відособленість медично-психологічного супроводу – властивість системи цієї діяльності, що визначає наявність кордонів з навколишнім середовищем.

10. Надійність медично-психологічного супроводу – здатність системи цієї діяльності зберігати високий рівень якості функціонування при встановлених умовах за встановлений період часу.

Як зазначено вище, ступенями вивчення цієї проблеми можуть виступати категорії загального та окремого.

На рівні загального, медично-психологічний супровід являє собою соціальну взаємодію фахівців з пацієнтом та його соціальним оточенням. Система цієї діяльності передбачає допомогу хворому під час його лікування та забезпечення професійної комплексної підтримки в різноманітних ситуаціях, що сприятиме продовженню життя пацієнта і покращенню його якості. Оскільки супровід може носити різний характер, то в кожному конкретному випадку він визначається категорією „окреме”. Ця теза підтверджується тим, що в науковій літературі зустрічаються терміни „науковий супровід”, „медичний супровід”, „психологічний супровід” тощо.

На рівні окремого, медично-психологічний супровід несе в собі риси комплексної взаємодії двох самостійних елементів – медичного і

психологічного, які мають свою специфіку. Ця специфіка полягає в медичному супроводженні пацієнта, метою якого є надання медичної допомоги, що здійснюється через реалізацію медичних засобів (фармацевтичних препаратів, технічного обладнання тощо) та його психологічному супроводженні, метою якого є створення сприятливих умов при лікуванні та впровадження психологічних засобів (психологічних методик, психотехнік та ін.), які забезпечують індивідуальну психологічну підтримку хворому.

Система цієї діяльності відзначається складністю процесу реалізації, оскільки вона складається як з медичного і психологічного елементів, так і безлічі взаємопов'язаних компонентів, які їх характеризують. Крім того, вона має одночасно впроваджуватися в тимчасовій, просторовій та інституційній формах.

Тимчасові форми передбачають реалізацію медично-психологічного супроводу фахівцями у певний період або на час виконання певної (медичної чи психологічної) діяльності, яка належить до повноважень конкретного спеціаліста.

Просторові форми передбачають реалізацію медично-психологічного супроводу в межах надання фахівцями медичної та психологічної допомоги, яка обмежена функціональними повноваженнями спеціалістів певної установи або організації.

Інституційні форми передбачають реалізацію медично-психологічного супроводу в державних або приватних установах й організаціях, які надають медичну та психологічну допомогу пацієнтам відповідно до організаційно-правової форми своєї діяльності, фінансового та технічного забезпечення, професійної компетентності спеціалістів, медичної та психологічної культури суб'єктів діяльності, етичних норм та сукупності традицій, властивих цьому інституту.

Звертаємо увагу, що медично-психологічний супровід носить соціальний характер, оскільки виникає на рівні механізмів взаємодії людей в соціальному середовищі, а наявність якогось захворювання лише зумовлює його специфіку. Тому ця система діяльності є відкритою, а отже їй притаманні такі властивості відкритих систем: розширюваність; здатність до інтеграції; масштабність; інтероперабельність систем; переносність даних і персоналу тощо.

Як це не парадоксально, але медично-психологічний супровід має починатися ще до виявлення захворювання і вже, напевно, до початку лікування. Оскільки головними причинами виникнення захворювань є фактори навколишнього середовища та спосіб життя людини (неправильне харчування, ожиріння, паління тощо), то об'єктивно покращити ситуацію можливо через поширення серед

населення знань з пропедевтики культури здоров'я, а також формування навичок зорового способу життя.

Таким чином, на підґрунті вивчення проблеми та аналізу базових термінів теми розкрито сутність дефініції „медично-психологічний супровід”, здійснено теоретичне обґрунтування особливостей медично-психологічного супроводу. Ця стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми медично-психологічного супроводу. Подальші дослідження цієї діяльності пов'язані з: розробкою нормативно-правової документації (стандарту мінімального пакету соціальних послуг з медично-психологічного супроводу); відкриттям спеціалізованих медично-психологічних служб і центрів, які реалізовуватимуть різні моделі та технології комплексного медично-психологічного супроводу; а також розробкою методичних указівок і практичних рекомендацій для спеціалістів, які здійснюватимуть медично-психологічний супровід; освітньо-інформаційного матеріалу, як для пацієнтів медичних установ, так і для здорового населення.

Література

1. Світовий банк – Україна: огляд [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/UKRAINE/INU>. – Назва с титул. екрану.

2. Игорь Щепотин. Минздрав: Каждый час от рака в Украине умирают 10 человек [Электронный ресурс] / Игорь Щепотин. Режим доступа : <http://korrespondent.net/tech/health/1181092>. – Название с титул. екрану.

3. Туберкулез в Україні – на рівні епідемії [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://bbc.co.uk/ukrainian/news/2011/03/110324_tuberculosis_ukr_ob.shtml. – Назва с титул. екрану.

4. Мельник Ю. Б. Концептуальні засади формування культури здоров'я особистості молодшого школяра : монографія / Ю. Б. Мельник. – Х. : ХОГОКЗ, 2012. – 244 с.

Yuriy Melnyk. Theoretical and methodological bases of medical-psychological support.

Illuminating the present state of health problems of the population and the need for comprehensive medical-psychological assistance. Permission for into scientific circulation concept of „medical-psychological support”. Been applied system approach to justification of features medical-psychological support.

Keywords: *health, medical and psychological assistance, medical-psychological support, system approach.*

Надійшла до редколегії 07.05.2012